

METODIKA PROVÁDĚNÍ HERPETOLOGICKÉHO PRŮZKUMU V EVL A MZCHÚ

Zpracoval: Mgr. David Fischer, metodiky byly vytvořeny ve spolupráci s Jihočeským krajem

A) Cíle IP

- zjištění pokud možno kompletního druhového spektra plazů na zkoumané lokalitě
- odhad početnosti populací jednotlivých druhů
- odhad, pohlavních poměrů a věkové struktury populací
- zjištění vazeb jednotlivých druhů na lokalitu, popř. její jednotlivé části (např. zimoviště apod.)
- odhady reprodukční úspěšnosti jednotlivých druhů v daném roce
- odhady vitality a perspektivy jednotlivých druhů
- zjištění a popis faktorů s negativními dopady na populace jednotlivých druhů a návrhy jejich řešení
- konkrétní návrhy managementových opatření, vedoucích k zachování, ideálně k posílení a další prosperitě zjištěných druhů na dané lokalitě (nikoliv na úkor jiných vzácných, popř. zvláště chráněných druhů)
- zpracování návrhu na další průzkum, popř. monitoring lokality

B) Harmonogram prací

Předpokladem dosažení co možná nejnuspokojivějších výsledků jak kvalitativního, tak kvantitativního herpetologického průzkumu je (kromě zodpovědnosti, znalostí, zkušeností a „štěstí“ odborníka, který je provádí), především volba správného harmonogramu provádění terénních prací, a to jak ve vztahu k ročnímu cyklu aktivity plazů, tak ve vztahu k rozložení jejich denní aktivity.

I přes skutečnost, že průzkum každého druhu plaza s sebou přináší určitá specifika (jejich znalost musí být garantována zpracovatelem), měla by být hlavní pozornost ve vztahu k **ročnímu cyklu aktivity** plazů věnována zejména následujícím obdobím:

- 1) **Období opouštění zimních úkrytů.** Období od opuštění zimních úkrytů do začátku páření lze považovat z pohledu provádění IP herpetofauny za velmi vhodné – často dochází ke kumulaci populací v částech lokality vhodných k zimování; plazi jsou v tomto období velmi aktivní, intenzivně se sluní a vyhledávají potravu; jejich aktivita je většinou unimodální (viz dále); nedochází ještě k bujnému rozvoji vegetace a terén je tak dobře přehledný. Toto období je vhodné jak pro provádění kvalitativních průzkumů, tak pro realizaci odhadů početnosti populací (nesmí být prováděno v počáteční fázi opouštění zimovišť – je třeba počítat s tím, že za určitých podmínek neopouštějí všichni jedinci, resp. obě pohlaví a všechny věkové kategorie, zimní úkryty ve stejnou dobu – průzkumy proto musí provádět odborníci s dobrou znalostí ekologie a fenologie jednotlivých druhů).
- 2) **Období páření.** Společně s předchozím obdobím nejhodnější část ročního cyklu aktivity pro provádění IP, včetně jejich kvantitativních částí – plazi jsou velmi aktivní; v důsledku chování spojeného s pářením (teritorialita, předkopulační chování apod.) ztrácejí ostražitost; některé druhy se často „vystavují“ na viditelných místech lokality; aktivita je díky nižším teplotám často unimodální (viz dále) a nedochází ještě k bujnému rozvoji vegetačního krytu (lokalita je stále dobře přehledná).
- 3) **Období gravidity samic.** Stále vhodné období pro provádění IP, nicméně již spíše pro jeho kvalitativní složky – samice se často a intenzivně sluní, mnohdy se snižuje jejich úniková vzdálenost (spoléhají na kryprické zbarvení), aktivita samců se ale již snižuje a dochází k jejich disperzi po větších plochách lokalit. Aktivita je také již v závislosti na

teplotách většinou bimodální (při vysokých teplotách a dlouhodobém suchu může navíc rapidně klesat v průběhu celého dne – viz dále).

- 4) **Období líhnutí mlád'at.** Důležité období z pohledu stanovení reprodukční úspěšnosti v dané sezóně.
- 5) **Období vyhledávání zimních úkrytů.** U některých druhů dochází v tomto období k migracím a kumulaci jedinců v místech zimovišť – v takových případech se jedná o vhodné období i např. pro účel odhadu početnosti jejich místních populací.

Ve vztahu k **rozložení denní aktivity** plazů je třeba v rámci provádění IP (zejména v případě odhadů početnosti populací) vzít v potaz následující skutečnosti a tomu přizpůsobit jak volbu konkrétního termínu návštěvy lokality, tak i části dne, kdy bude průzkum proveden:

- za určitých podmínek (vyšší teploty, slunečné počasí, dlouhodobé sucho, ...) dochází k poklesu aktivity plazů v určitých fázích dne a aktivita těchto živočichů se stává unimodální (aktivní jsou v dopoledních a pozdně odpoledních hodinách)
- v případě dlouhodobě vysokých teplot a sucha může i v našich podmínkách dojít k estivaci plazů (nejčastěji k tomuto jevu dochází během vrcholného léta). Provedení průzkumu za těchto podmínek by bylo silně zavádějící.

Pozn.: Z výše uvedených informací vyplývá, že realizace kvalitního herpetologického IP vyžaduje značné znalosti ekologie, fenologie a etologie jednotlivých druhů, a proto by měla být prováděna pouze odborníky na tuto skupinu živočichů.

C) Minimální počet návštěv

Počet nutných návštěv lokality nelze striktně určit (závisí na mnoha faktorech, jako je např. velikost lokality, volba termínu návštěv apod.) – průzkum by měl být ale ukončen až ve chvíli, kdy bylo dosaženo požadovaných cílů (není účelem provádět na lokalitě řadu zbytečných a samoučelných návštěv ve chvíli, kdy se již podaří potvrdit na lokalitě všechny druhy, které se v dané oblasti mohou vyskytovat a uspokojivě splnit i další cíle IP). Obecně lze konstatovat, že na zkoumané lokalitě bude uskutečněno vždy alespoň po dvou návštěvách (spíše více, mimo jiné v závislosti na velikosti zkoumané plochy) v době opouštění zimních úkrytů, v období páření a kladení snůšek a v době líhnutí mlád'at. V opodstatněných případech bude vhodné navštívit lokalitu i v době vyhledávání zimních úkrytů.

D) Metody provádění průzkumů¹

1) Kvalitativní

- zjišťování přítomnosti jednotlivých druhů na základě prohledávání potenciálních stanovišť (zimoviště, místa ke slunění, trofická stanoviště). U menších lokalit (do cca 10-ti ha) by měla být takto prozkoumána v podstatě celá plocha, u lokalit větších je pak třeba buďto vybrat a detailně prozkoumat dostatečně rozsáhlé reprezentativní plochy, popř. územím vytyčit transekty (ty by pak měly být vedeny atraktivními plochami pro plazy, jako jsou různá přechodová stanoviště, okraje struh, toků a vodních nádrží, prosluněné svahy s mozaikovitou křovinatou vegetací apod.). Vedení transektu/transektů je třeba zaznamenat do podrobné ortofotomapy (kvůli možnosti opakování průzkumu)
- prohledávání potenciálních úkrytů (prostory pod kameny, padlými kmeny, prkny a jiným materiálem atopogenního původu apod.) – dle stejného modelu, jako je uvedeno výše

---

¹ Viz též např. metodiky monitoringu jednotlivých druhů obojživelníků AOPK ČR (publikováno elektronicky na www.biomonitoring.cz), Bejček et Šťastný (2001), Zavadil (2005). V rámci kvantitativních metod jsou doporučovány pouze metody nevyžadující značení jedinců.

- vyhledávání jedinců usmrcených na místních komunikacích a polních cestách. Zejména v případech, kdy komunikace vedou při okrajích stanovišť atraktivních pro plazy, se jedná o velmi účinnou kvalitativní metodu, pomocí které lze odhalit např. některé skrytě žijící druhy (např. slepýš křehký).

2) Kvantitativní

V rámci kvantitativních metod nebudou využívány žádné postupy vyžadující odchyt a značení jedinců (pro účely daných IP by byly tyto metody nadstandardní). Bude použita metoda odhadu početnosti populací jednotlivých druhů na základě sčítání jedinců během liniových pochůzek (transektů) – větší lokality (nad cca 10 ha), popř. celoplošného průzkumu (viz 1 – kvalitativní průzkum). Celoplošný i liniový průzkum musí být realizován tak, aby nedocházelo k vícenásobnému započítávání stejných jedinců (na jednu prohledaná místa se během jedné obchůzky již nevracet). V případě vymezení transektů je třeba postupovat tak, aby byly vedeny reprezentativními částmi lokality a dostatečně tak postihly její diverzitu (mimo jiné by mělo být možné takto získané výsledky vztáhnout na celou zkoumanou plochu). Správné vymezení transektu musí být garantováno odborností zpracovatele). V rámci závěrečné zprávy je třeba uvést délku mapovací linie, charakter území, kterým je vedena a detailně ji zaznamenat do ortofotomapy. Každý kvalitativní průzkum by měl být alespoň 2 x opakován (v různých termínech, stejnou metodou) – počítáno pak bude s nejvyšším jednorázově zaznamenaným počtem jedinců. Při vymezení transektů a zaznamenávání výsledků se doporučuje využití metodik monitoringu plazů AOPK ČR. Výsledkem metody tedy bude počet pozorovaných jedinců buďto v rámci celé zkoumané plochy nebo v rámci vytyčené linie, pohlavní poměry populací a pokud možno jejich věková struktura. Na základě výsledků z liniového sčítání jedinců a charakteru celé lokality by měl být učiněn alespoň pokus o odhad celkové početnosti populací jednotlivých zjištěných druhů na zkoumané lokalitě (je třeba počítat s tím, že se bude vždy jednat pouze o subjektivní odhad, zatížený individuální chybou zpracovatele, kterou lze do jisté míry eliminovat pouze výběrem dostatečně erudovaných odborníků).

Pozn.: Kvalitativní i kvantitativní průzkum bude prováděn alespoň částečně souběžně.

E) Postup provádění IP v závislosti na ploše lokality

1) Lokality o ploše řádově v desítkách ha

Na lokalitách bude proveden souběžně kvalitativní i kvantitativní průzkum, a to v rámci jedné sezóny (nebude – li v konkrétní metodice uvedeno jinak).

2) Lokality o ploše řádově ve stovkách ha

V **první fázi** bude provedena rekognoskace terénu a v rámci reprezentativních ploch s předpokladem výskytu plazů budou vymezeny transekty, na kterých ve **druhé fázi** proběhne souběžně kvalitativní i kvantitativní průzkum. **Na každých 30 ha** zkoumaného území připadne v průměru jeden **minimálně 500 m dlouhý transekt**. Průzkum EVL či MZCHÚ může být rozložen do více sezón, v závislosti na rozsahu a členitosti území (viz metodiky ke konkrétním lokalitám).

3) Lokality o ploše řádově v tisících ha

Průzkum takovýchto EVL či MZCHÚ bude proveden ve **dvou fázích** (a až několika sezónách).

První fáze proběhne formou mapování na základě čtverců síťového mapování, a to na úrovni 1/16 kvadrátu (každý subkvadrát bude rozdělen ještě na 4 pole – zapisováno XXYYa-d1-4). Mapování na úrovni 1/16 kvadrátu bude pak probíhat analogicky, jako je tomu v případě subkvadrátů při mapování, organizovaném AOPK ČR. Součástí zadání bude soupis čtverců a seznam předpokládaných druhů pro každý z nich. Účelem průzkumu je, kromě získání kvalitativních dat, v rámci zkoumaného území vytipovat lokality, na kterých bude ve **druhé fázi** proveden podrobný IP (včetně kvantitativních metod).

F) Literatura

Bejček V., K. Šťastný (2001): Metody studia ekosystémů. CZU Praha. Skriptum.

Brejšková L., Anděra M., Bejček V., Červený J., Hanel L., Lusk S., Moravec J., Šťastný K., Zavadil V. (2005): Červený seznam obratlovců České republiky - souhrnný přehled. - Pp. 131-171, in: Plesník J., Hanzal V., Brejšková L. (eds.): Červený seznam ohrožených druhů České republiky, Obratlovci. - Příroda, Praha, 22 [2003], 183 pp.

Metodiky monitoringu plazů AOPK ČR: Publikováno elektronicky: www.biomonitoring.cz

Metodika mapování obojživelníků a plazů AOPK: Publikováno elektronicky: www.biomonitoring.cz